

ODMEVI NA DOGODKE

TATJANA PREGL KOBE

Zavidljiva vrhunskost

15. Slovenski bienale ilustracije v Cankarjevem domu

12. DECEMBER 2024–9. MAREC 2025

Začetki Slovenskega bienala ilustracije segajo v leto 1993. Pobudo je na začetku devetdesetih let 20. stoletja dala Sekcija ilustratorjev Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLJU) v želji, da se zaščiti slovensko knjižno in umetniško ilustracijo pred pretirano komercializacijo. Pridružil se ji je Cankarjev dom, ki odtlej na vsaki dve leti v svoji Galeriji predstavi pregled dogajanja na tem področju likovne umetnosti.

Predsednica žirije 15. Slovenskega bienala ilustracije je bila umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Tanja Mastnak. V žiriji so bili umetnostni zgodovinar Gregor Dražil, oblikovalka vizualnih komunikacij in ilustratorica Hana Stupica, ilustrator in urednik revije *Galeb* Ivan Mitrevski ter vodja razstavnega programa Cankarjevega doma Katarina Hergouth. Žirija je pri izboru upoštevala izpolnjevanje razpisnih pogojev, ustreznost ilustracij za predstavitev na razstavi ter kakovost poslanega gradiva. Na javni razpis se je odzvalo 144 avtorjev, za razstavo jih je petčlanska žirija izbrala 69. Sekcija ilustratorjev ZDSLJU je k sodelovanju na razstavi povabila tudi nekaj ilustratorjev kot častne goste: člana žirije 14. Slovenskega bienala ilustracije Zvonka Čoha in Silvana Omerzuja, ki na razstavi na prejšnjem bienalu nista sodelovala, letošnjo članico žirije Hano Stupica, prejemnika priznanja Majskega salona ZDSLJU 2023 Miho Eriča in Alenko Sottler z ilustracijami za knjigo *Bambi: življenska pot v gozdu*, ki je izšla pri Mladinski knjigi v novem, poglobljenem prevodu Urške P. Černe.

Ob odprtju 15. Slovenskega bienala ilustracije so bile podeljene najvišje nagrade za ilustracijo v slovenskem prostoru: nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo je posthumno prejel Tomaž Kržišnik, nagrado Hinka Smrekarja Ana Zavavlav, plaketi Hinka Smrekarja sta prejela Damijan Stepančič in Tina Volarič, priznanja Hinka Smrekarja so šla v roke Evi Mlinar in Maši P. Žmitek, priznanje za mladega ustvarjalca pa Lei Vučko.

Nagrada Hinka Smrekarja je bila podeljena Ani Zavavlav za *Italijanske pravljice I* Itala Calvina (Mladinska knjiga, 2022). Obrazložitev nagrade: Ilustracije Ane Zavavlav spretno združujejo pravljični in likovni izraz na izviren in prepoznaven način. Avtorica se osredotoča na vizualno predstavitev čustvenega doživljanja zgodbe, prevedene v slikarski medij. Pri svojem delu uporablja prvinske risarske tehnike,

olje in suhi pastel, ki ji omogočajo ustvariti podobo sveta, ki je istočasno realna, konkretna in sanjska, odmaknjena. Skrivnostni svet podob Ane Zavadlav besedilo dopolnjuje z novo izkušnjo za bralca/gledalca, ki močno presega zgolj pripovedno ilustrativnost v interpretaciji. Slikarska pripoved Ane Zavadlav je namenjena tako zrelemu občinstvu kot mlajšim, ki še razvijajo svoj odnos do likovnega. Zrelejši bralec bo v poglobljanju v njene podobe našel nadgradnjo pripovednega sveta italijanskih pravljic – kot bi istočasno obiskal še umetnostno galerijo. Mlajši bralci pa bodo našli v njenih abstrahiranih podobah vodilo za poglobljeno opazovanje sveta okrog nas v vsej njegovi raznolikosti in bogastvu detajlov. Avtorica gledalca, ki se prepusti njenemu vodstvu, zaščiti pred prevladujočim pogledom na svet, kot nam ga pogosto vsiljujejo množični mediji. Podobe Ane Zavadlav odlikuje tudi obrtna spretnost, ki jo prinese dolgoletno ukvarjanje z ilustracijo, kar ji omogoča kreativno sodelovanje z oblikovanjem tiskanega medija, s spretnim vključevanjem besedila v podobo – kot vizualno enakovrednega dekorativnega elementa.

Nagrajene ilustracije so njen najboljšežnejši projekt doslej, čeprav v knjigi niso ilustrirane vse pravljice. S svojimi ilustracijami je Ana Zavadlav želela predvsem ustvariti neko vzdušje oziroma prostor, zato je pravljice upodabljala skozi pokrajine, skozi prostore, kjer so naseljene. In ker gre za italijanske pravljice, ji je nekoliko lažje, bolj domače, saj živi blizu Italije.

Plaketo Hinka Smrekarja je za ilustracije v knjigi *Zgodba zgodb* pesnika Giambattiste Basila (Goga, 2022) prejel Damijan Stepančič. Obrazložitev nagrade: Ustvarjalnost Damijana Stepančiča bistveno zaznamuje slovensko ilustracijo in strip že zadnjih trideset let, tako s številnimi publikacijami kot s pedagoškim delom na ALUO v Ljubljani. Njegova virtuoznost in profesionalizem se izražata v izjemni komunikaciji z besedilom, ki mu podredi tako tehniko kot izrazni način in prav s tem prepletanjem podobe in teksta slednjega nadgradi z nezmotljivo natančnostjo, s čimer izraža globoko poznavanje bistva ilustracije kot likovnega medija. Značilno za njegovo delo za odrasle je tudi poigravanje z elementi nadrealizma in groteske, s čimer nadgrajuje izjemno risarsko tehniko in tako pritegne tudi širši krog bralcev.

Prvo evropsko zbirko pravljic, katere nastanek datira v 17. stoletje, jezikovno bohotno, meseno, a tudi grenko začinjeno z zavedanjem, da ljudje raje verjamemo v obstoj govorečih grmov kot v smiselnost učenjakovih besed, sta prevedli Ana Duša in Irena Duša Draž. Po besedah ilustratorja imajo pravljice v knjigi izrazito časovno in prostorsko noto, pisane so v narečju, čemur sta se poskušali prevajalki prilagoditi. Pravljice so precej nekonvencionalne in namenjene odraslim. Humor je pobalinski in razvrten, domišljija ne pozna meja. Vse to je Damijan Stepančič brez zadržkov duhovito pretil v ilustracije.

Plaketa Hinka Smrekarja je bila podeljena tudi Tini Volarič za ilustracije v knjigi *Karlo in Stanko: zgodovinska domišljajska pripoved* Marka Klavore in Davida Kožuha (Goriški muzej, 2023). Obrazložitev nagrade: Ilustracije Tine Volarič odlikuje poglobljeno poznavanje zgodovine okolja, ki ga upodablja, tako z vidika etnografsko antropološke dediščine Primorske kot preciznega poznavanja avantgardnega slikarstva z začetka dvajsetega stoletja. V svojem delu spretno združuje obe komponenti in tako bralce (tako mlajše kot tudi starejše) popelje v svet preteklosti, ki pa nas še vedno zaznamuje skozi številne detajle, navade in običaje, ki se jih včasih niti ne zavedamo. Usklajenost upodobljenega obdobja

s takratno slikarsko tradicijo modernizma, ki je bila posebej močna prav na Primorskem, je posebej zanimiva, saj stilizirano figuraliko kombinira z velikimi površinami abstraktno obdelanih krajin. Njene ilustracije bistveno dopolnjujejo literarno besedilo in omogočajo globlje razumevanje bližnje preteklosti.

Za ilustracije, ki bralca peljejo po zgodovini Primorske 20. stoletja, je morala ilustratorica faktografsko plat kombinirati z domišljijško. Pri ilustriranju je tako lovila ravnotežje med svojim ilustratorskim izrazom in edukativno platjo. Knjiga pokriva širok časovni razpon, a ker Tina Volarič izhaja iz okolja, ki ga knjiga obravnava, pozna njegovo zgodovino tudi 'od znotraj', podrobnosti, o katerih v knjigi ni govora, pa tudi osebne zgodbe, ki jih je lahko vpletla v ilustracije.

Priznanje Hinka Smrekarja je dobila Eva Mlinar za ilustracijo *O treh grahih* v knjigi *Sto slovenskih ljudskih* (Morfemplus, 2023). Obrazložitev nagrade: Ilustratorica in oblikovalka Eva Mlinar je s svojo svojstveno vizualno izraznostjo močno prisotna na obeh področjih svojega delovanja. Odlikuje jo poglobljen odnos do besedila in nadgradnja tekstualnega s specifično, prepoznavno in individualizirano likovno izraznostjo. Predvsem jo zanima kolažiranje nadrealističnih in grotesknih elementov stvarnosti, ki jo vizualno poustvari na papirju. Nadrealistične elemente nadgrajuje z abstraktno teksturo in drzno uporabo prostorskih planov. Pri otroški ilustraciji spretno združuje abstraktne vzorce in figurativno pripoved ter s tem prispeva k poglobljenemu razumevanju likovnega izražanja tudi pri najmlajših bralcih.

Avtorica, ki se pri ilustriranju zelo rada igra z različnimi referencami v postmodernističnem smislu, tudi sicer rada posega v dela drugih avtorjev iz zgodovine umetnosti in se igra z različnimi ikonografskimi motivi. Pri nagrajeni ilustraciji je Eva Mlinar dobila navdih v motivu iz alkimističnega rokopisa 16. stoletja, in sicer v troglavi pošasti oziroma zmaju. Omenjeni rokopis je bil tudi osnova pri izbiri barv. Te so v alkimistični tradiciji izjemno pomembne in imajo močno simbolno vlogo.

Priznanje Hinka Smrekarja je dobila Maša P. Žmitek za ilustracije v avtorski knjigi *Po sledah velikanov, dinozavri Jure* (Miš, 2023). Obrazložitev nagrade: Ustvarjalnost Maše P. Žmitek je raznovrstna, med najbolj zanimive projekte pa se uvrščajo njene risbe živali s svinčnikom. Risarsko mojstrstvo avtorica nadgrajuje s skoraj portretno živimi izrazi in pogledi izumrlih živali iz prazgodovine. Pozorni pogled živali, ki je nihče izmed nas ni nikoli videl v živo, komunicira z nami z intenzivnostjo, ki nas pretrese. Avtoričina natančna realistična risba ne ovira, temveč pogloblja transcendentalno očaranost in globok razmislek o minevanju vsega, kar živi. Ko se gledalec spogleda z bitjem iz daljne preteklosti, iz nekih drugih svetov, se zave tako svoje globoke povezanosti z naravo (tudi v njenem stalnem spreminjanju) kot svoje človeške krhkosti in končnosti.

Njeno delo temelji na raziskovanju predkinematografskih tehnik, ki izvirajo iz 19. stoletja in so jih uporabljali za zabavo, zasnovane pa so bile na optičnih iluzijah. Ker niso bile nikoli uporabljene v izobraževalne namene, je eno izmed teh tehnik (barrer grid, ombro) v svojem delu redefinirala in na novo opredelila uporabo interaktivnih analognih tehnik za rabo v knjižni ilustraciji in v učne namene. Na ta način je Maša P. Žmitek skušala vsebino knjige približati mladim.

Priznanje Hinka Smrekarja za mladega ustvarjalca je za avtorski animirani film *Legenda o Zlatorogu* (produkcija Octopics, 2022) prejela Lea Vučko. Obrazložitev nagrade: Lea Vučko vnaša v svet ilustracij inovativne mešane tehnike na kreativen

in estetski način. V sodobni ilustraciji je uporaba novih tehnologij postala nekaj običajnega, toda izziv predstavlja presežno razumevanje novih upodobitvenih tehnik, s katerim avtorica uspe nadgraditi ne samo vizualno, temveč tudi vsebinsko pojmovanje ilustrirane vsebine. Njene ilustracije so izlet v svet nebrzdane domišljije in barvitosti, kar doseže tudi z uporabo animacije. Lea Vučko odpira nove poti v pojmovanju ilustracije in tako v svojem delu uspešno povezuje sodobno oblikovanje, vizualno umetnost in žlahtno tradicijo knjižne ilustracije.

Animirani film Lee Vučko izhaja iz ilustracije. Avtorica si je najprej želela ilustrirati bohinske pravljice. Tudi *Legenda o Zlatorogu* je iz tega okolja, v katerem je odraščala, a se je nato spontano znašla na področju animiranega filma.

Žirija 14. Slovenskega bienala ilustracije – predsednica Tatjana Pregl Kobe, Petra Černe Oven, Silvan Omerzu, Zvonko Čoh in Nina Pirnat Spahić – je leta 2021 za nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo za naslednji, 15. Slovenski bienale ilustracije, predlagala ilustratorja, slikarja, grafika in oblikovalca Tomaža Kržišnika. Prejel jo je posthumno. Obrazložitev: Ilustrator, slikar, grafik in oblikovalec Tomaž Kržišnik (1943–2023) je študiral v Varšavi na Akademiji lepih umetnosti, kjer je leta 1968 magistriral iz knjižne ilustracije. Bil je del generacije, ki se je pionirsko šolala na različnih akademijah v Evropi in vpeljala raznolikost tudi na področju ilustriranja. Še vedno so inovativne in nepresežene njegove ilustracije, risbe, lutke in scenografije, vizualni znaki in plakati, prostorske postavitve ter izdelki iz keramike. Bil je prvi, ki je združeval svoje risane ali slikane podobe s tipografskimi elementi v vsebinsko prepričljiva unikatna vidna sporočila, knjižne objekte in ilustracije. Leta 1975 je prejel nagrado Prešernovega sklada za dramsko likovno podobo slovenske ljudske pravljice *Zlata ptica*. Neponovljiv je projekt *Sonetje nesreče* (1983), njegove ilustracije poezije Franceta Prešerna, ki vključuje dve knjižni različici (veliko bibliografsko knjigo in miniaturo) ter grafično serijo v barvnem sitotisku s 36-imi barvami, ki je še danes nepresežena. Ilustracijo je vselej vpletal v svoje različne vizualne izpovedi, ki niso nujno končale v klasičnih oblikah knjig. Tudi niso bile vselej namenjene le otrokom, ampak so bile mnoge namenjene odraslim gledalcem in bralcem. Njegova dela temeljijo na nenehnem iskanju novega, na eksperimentih, ki jih je vedno trmasto pripeljal do konca. Vse njegove ilustracije so tako prežete z emocijami, njegovo delo je še vedno sveže in izvedbeno inovativno. Za tako edinstveno življenjsko delo si je nedvoumno zaslužil življenjsko nagrado Hinka Smrekarja. Zanj je vedel, bil ponosen nanjo, a je žal ni doživel.

Postavitve Kržišnikove samostojne razstave v okviru 15. Bienala slovenske ilustracije je bil velik izziv, a smo ga – skupaj z režiserjem, slikarjem in lutkovnim umetnikom Silvanom Omerzujem in umetnostno zgodovinarico Majo Kržišnik (umetnikovo vdovo) – rešili z njegovi umetnosti primerno izvirnostjo. Dramatično in lirično obenem. Večino razstavljenih del sta prispevala umetnikova dediča, žena Maja in sin Tadej Kržišnik, za izposojajo lutk iz Lutkovnega muzeja pa je poskrbela Tjaša Juhart.

Danes je prav zaradi iskanja inovativnosti med mlajšimi generacijami ilustratorjev in oblikovalcev zanimanje za Kržišnikovo umetnost znova v porastu. Zato je bila poleg osrednje razstave bienala ilustracij v Cankarjevem domu z

ilustracijami, knjigami in objekti Tomaža Kržišnika (12. 12. 2024–9. 3. 2025) od 29. januarja 2025 enomesečna razstava risb tudi v Groharjevi galeriji v Škofji Loki, pripravila jo je kustosinja Anabel Černohorski v sodelovanju z umetnostno zgodovinarico Majo Kržišnik. Nato je bila na ogled še razstava (kustosinja Tatjana Pregl Kobe) z naslovom *Moja zgodba* s predstavitevijo druge njegove ustvarjalnosti – od slik, risb, grafik, lutk, plakatov in keramičnih objektov v Galeriji Instituta »Jožef Stefan« (17. 2.–21. 3. 2025), kjer se je predvajala tudi multivizija Lada Jakše ob Kržišnikovih izbranih delih.

Bienalno razstavo je kurirala Petra Kosi. Na razstavi je predstavljen pester nabor ilustratorjev vseh generacij. Najstarejša ilustratorka je bila Marjanca Jemec Božič, ki je originalno ilustracijo naredila pri svojih 95 letih, leta 2023. Postavitev razstave je bila svojevrsten izziv: dela so bila razporejena glede na tehniko in vsebino, znanstvena ilustracija je bila ločena od umetniške. 15. Slovenski bienale ilustracije predstavlja široko paleto tehnik, ki kažejo na razgibanost in živost slovenske ilustracije. Razstavna dela – od slik do grafike, od digitalne ilustracije do animiranega filma – kažejo, kako izjemna je slovenska ilustracija.

Večerna vodstva po razstavi so imeli razen Tomaža Kržišnika vsi nagrajenci in nagrajenke: Ana Zavadlav (19. 12. 2024), Tina Volarič (9. 1. 2025), Damijan Stepančič (22. 1. 2025), Eva Mlinar (6. 2. 2025), Maša P. Žmitek (20. 2. 2025), Lea Vučko (6. 3. 2025).

Po besedah predsednika ZDSLUS Zorana Pozniča smo lahko izjemno ponosni na to, kar umetnice in umetniki, predvsem mladi, ustvarjajo in kako se to manifestira ne le v založniški dejavnosti, ampak predvsem tudi v drugih likovnih praksah. Slovenska ilustracija je z vsemi svojimi odvodi, od arhitekturne risbe in scenografske skice in vse do videa, ena najboljših v Evropi, ne le zaradi kvantitete, ampak predvsem zaradi vseh vrhov, ki jih je mogoče videti na tej razstavi.